

JUHA VARTO

EKONOMISMI JA ELÄMÄ:

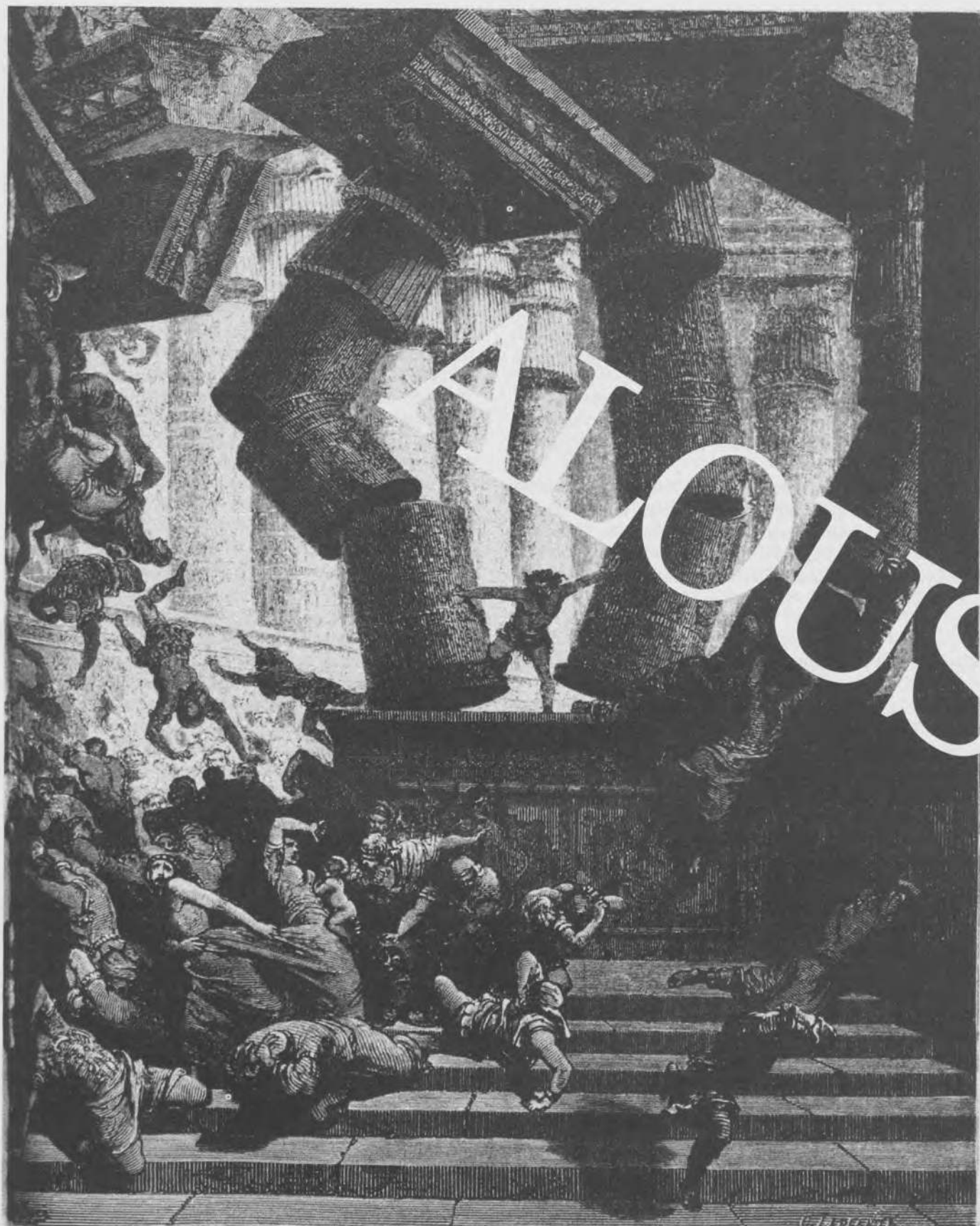
Pohdintoja talousajatteluun kuuluvan moraalin perustoista ja muutoksesta

Edmund Husserlin kritiikki naturalistista ja muutenkin alkeellista skientismiiä vastaan herätti varsin vähän keskustelua syntyäkanaan 1930-luvulla. Se pantiin yleisen tiedekeskustelun tiliin, saman, jossa muilla tavoin pohdittiin tieteen teknistävää tendenssiä. Hyvin harvat huomasivat, että Husserlin pääponnin oli tieteen moraalittomuus.

Tämä sama keskustelu on jäänyt eloon, mutta sen rinnalla on kulkenut kolmisenkymmentä vuotta keskustelu tieteen moraalista ja erityisesti teknisesti ymmärretyn tieteellisen ajattelutavan – eräänlaisen byrokraattisen ensyklopedismin – ongelmasista. Tutkimuksen monipuolistuessa ja muuttuessa hallinnollisesti raskaaksi ja tuloksiltaan varjeltavaksi tieteellisen ajattelutavan perusideat – julkisuus, vapaus ja keskusteltavuus – ovat jääneet merkityksettömiksi iskusanoiksi. Samalla myös ihmisen elämän ja tieteellisen toiminnan suhde on muuttunut: enää ei etsitä ratkaisuja itsestään elämässä syntyneisiin ongelmiin vaan itse tieteen järjestelmässä syntyneisiin probleemeihin. Jos tieteellinen tutkimus joskus paransi elämää ja elinolosuhteita ja toteutti tällä tavoin tiettyä moraalista tehtävää, se nyt toteuttaa tuon byrokraattisen ensyklopedismin tehtävää. Elämä ei toimi enää tiedon kontrollina, koska mikään tieto, mitä tutkimus tuottaa, ei osu elämään tunnistettavalla tavalla.

Husserlia kiinnosti ennen kaikkea löytää tapa, jolla elämismaailma pystyy kontrolloimaan tieteellisen tutkimuksen maailmaa. Vaikka jälkimmäinen on edellisen osa, se – kuten monet muutkin osat – voivat elää niin omaa elämäänsä, että niissä ei noteerata kontrolloitavia.

Husserl puhuu 1800-luvun perinnöstä. Hän sanoo, että 1900-luku sai perinnöksi tieteellisen järjen hypostasoinnin naturalismissa ja objektivismissa, jotka eivät ole niinkään ideologioita kuin tekniikoita. Me puhumme usein näistä suhtautumistavoista tieteen tai tutkimuksen ideologioina, mutta vain harvat uskovat niihin ideologioina; tilanne oli sama Husserlinkin aikana, jolloin katsottiin, että ideologiat voivat olla vaarallisia tieteelle mutta tekniikat eivät. Husserl oli eri mieltä. Hän piti perintöä tekniikoiden perintönä, eräänlaisena museona, joka vaijaa yhä tutkimustyötä ja varsinkin tieteen sisällä omaa arviointia. Juuri tekniikat etäännyttävät elämismaailman ja tieteen toisistaan.

Nykyisessä tieteenfilosofisessa keskustelussa tämä ilmiö näkyy oudolla tavalla: tieteen historiallisuuden ja tieteen yleisen suhteellistamisen hypostasointi muuttuu jonkinlaiseksi uudenaikaiseksi historismiksi, jossa tavoitellaan samaa naturalismia ja objektivismia kuin edellisessäkin, mutta nyt liittämällä siihen elämämaailmallisia dokumentteja; esimerkkinä on Kuhnista alkanut keskustelu. Lopputulos on joka tapauksessa skientistinen, sillä ratkaiseva perusta

olennaisen valitsemisessa on tieteen oma elämä, ei ihmisen elämä. Tieteen oma elämä on tietenkin metafora, mutta käytännössäkin kyse on subjektista, joka itse valitsee kontekstinsa.

Juuri tätä tarkoittaa, kun tieteellinen toiminta koetaan tärkeäksi ja onnistuneeksi, vaikka sen seuraukset ihmisten elämään olisivat kielteiset tai vain kiertäen myönteiset (useamman sukupolven kautta tai vain tietyille ihmisille).

Vanha lääketieteen arroganssi on kaikkien tieteenalojen arroganssia: 'onnistunut leikkaus vaikka potilas kuoli'.

Esimerkiksi psykologiassa, tässä Modernin päättieteessä, on siirretty kokonaan luottamaan manipulaation aikaansaannoksiin siitä huolimatta, että missään - vähiten psykologiassa - on edes yritetty esittää käsitystä siitä, mitä ihminen ja hänen elämänsä ovat. Tuloksena on satunnaisiin uskomuksiin perustuva tekniikka, jolla ihmisiä normalistetaan. Vaikka normaalia ei ole tieteellisesti tai kokeuksellisesti määritelty, se tunnetaan hallinnollisesti. Itseys, yksilöllisyys ja vapaus eivät kuulu tähän hallinnolliseen määritelmään, mutta silti psykologiassa "tiedetään", mitä ihminen on.

Psykologiassa sielun tilalle on astunut *management*. Niinpä ei olekaan ihmeellistä, että mainostoimittajat, ekonomit ja hallintotieteilijät ovat ahkerimpia psykologiatieteen tulosten käyttäjiä.

Sama pätee myös kasvatustieteeseen ja sen lähialueisiin, joissa byrokraattinen ote ja teknologiat ovat merkityksellisempiä kuin ideaalit tai päämäärät, joille nämä tieteet alunperin rakensivat.

Tieteelle on tullut varsinaiseksi riippumattomuuden merkiksi sen skientistinen luonne: sen ei tarvitse eikä se saa välittää ihmisestä vaan ainoastaan omasta "laistaan", tieteellisestä nomologiasta, jonka sääntöjä tutkii tietees-täkin riippumaton (kaksinkertaisesti riippumaton) tieteenfilosofia.

Esimerkkinä ekonomismi

Artikkelissaan *The Life-World Roots of Economy* Kenneth W. Stickers¹ esittää, millä eri tavoilla ekonomiset tieteet - yrityksen taloustieteet sekä kansantaloustieteet - ovat räikeimpiä esimerkkejä skientismistä ja kuinka juuri ne vaikuttavat voimallisimmin tavallisen yksittäisen ihmisen elämään.

Stickers esittää päälähtökohdakseen taloustieteissä käytetyt tavanomaiset taloudelliset tekijät, nimittäin

- (i) niukkuuden periaatteen
- (ii) markkinoiden käsitteen, ja
- (iii) taloudelliset arvot.

Näiden tekijöiden tarkemman tulkinnan avulla hänen mielestään on mahdollista palauttaa ekonomistinen ajattelutapa takaisin aidoksi taloustieteeksi, jolla on muukin kuin tieteensisäinen tehtävä. Tämä tarkoittaisi siis, että taloustiede olisi koko ajan tiedettä, jonka side ihmiseen ja ihmisen hyvinvointiin olisi aktiivisesti vaikuttamassa.

Niukkuus luo tilanteen

Stickers esittää ekonomismin käsitykset niukkuuden periaatteen perustaksi. Nämä ovat:

1. Maapallon resurssit ovat rajalliset
2. Ihmisen tarpeet ovat rajattomat
3. Tästä epäsuhdasta syntyy arvo.

Stickers toteaa, että tämä asetelma näyttää itsestään selvältä. Asetelmaa voidaan tukea monin eri tavoin ja se sitä paitsi vastaa hyvin itsekkyyden kokemusta. Tämä tosin pätee ainoastaan kulutusyhteiskunnassa, jossa ihmisellä ei ole itsellään selvää suhdetta siihen, mistä katsotaan ole-

van niukkuutta muun kuin jakelun kautta. Yhteisöissä, joissa kaikki tarpeellinen tuotetaan itse, koetaan yleensä luonto (ja siis maapallo) runsauden sarvena, joka pystyy tuottamaan kaiken, mitä ihminen tarvitsee. Tässä on selvä eroavuus esiteollisen ja jälkiteollisen ajattelutavan välillä.

Yhteisöissä, jotka kokevat luonnon ehtymättömäksi aareitaksi, jonka antimien käyttöönotto on vain kiinni ihmisen kekseliäisyydestä, ymmärretään niukkuuden periaate ihmisen osana: inhimillinen elämä on niukka, sillä se on rajallinen. Siihen verrattuna luonto on ehtymätön, uusiutuva ja runsas.

Ratkaiseva ero esiteollisen ja jälkiteollisen ajattelutavan välillä on siinä, että niukkuus - tämä ekonomistien peruskäsite, joka antaa sisällön arvoille - on siirretty pois ihmisen elämästä, objektivoitu. Itseasiassa niukkuus on hypos-tasoitu (so. sille on annettu oma elämä) ja täten sen merkitys inhimillisen elämän arvottajana on kadonnut. Voi väittää, että ekonomistinen ajattelutapa on eräällä tavalla siirtänyt ihmisen elämää koskevan arvon ihmisen elämän ulkopuolelle, jotta voisi manipuloida elämää eräänä merkityksestään irroitettuna tekijänä (tai oliona).

Missä niukkuus on?

Heideggerin termin ihmisen elämä on "olemista kuolemaa vasten", kaikenaiakaista rajallisuudessa elämistä, jossa mil-lä tahansa muulla on merkityksensä suhteessa tähän rajallisuuteen. Ulkoisen luonnon esineillä on niukkuuden arvo juuri siksi, että me emme voi kokea niitä muuten kuin rajallisen elämämme aikana. Mikäli aikamme olisi rajaton, meillä olisi aina mahdollisuus siirtää jonkin kokemista tulevaisuuteen tai muistaa, että olemme kokeneet sen satoja, ehkä tuhansia vuosia sitten. Kun me kuitenkin voimme elää vain 80-90 vuotta, enintään, meillä on hyvin rajallinen mahdollisuus kokea Kaikkea. Luonto on joka tapauksessa runsas ja ehtymätönkin siihen verrattuna, miten lyhyt ja ehdottoman rajallinen elämämme on.

Tämän seikan merkitys on helppo käsittää, mikäli asetamme itsemme nykyihmiselle melkein mahdotto-maan asetelmaan: ajatelkaamme, että meillä on vain yksi päivä jäljellä; tämä asetelma on tietenkin varsin tavallinen nykyisinkin, sillä suurempi osa meistä kuin muistamme saa kuulla kuolemastaan juuri tällä tavalla, saa kuulla, kuinka monta päivää tai kuukautta on jäljellä. Jos meillä on jäljellä vain päivä, kaikki se, mikä ei ole koskaan tullut omaksemme, koetuksi tai eletyksi, tulee mittamattoman arvokkaaksi, koska me voimme jäljelle jäävänä päivänä kokea, elää ja saada omaksemme vain erittäin rajallisen määrän siitä, mitä kaikkea maailmassa on. Ja me voimme tällöin ehkä paremmin oivaltaa senkin, että se osa, jonka edes voimme kuvitella jäävän näin ikuisesti meiltä kokematta, on vain pieni murto-osa siitä, mitä kaikkea on.

Niukkuus on tällöin meidän kokemisessamme, ei maailmassa, joka näin näyttäytyy ehtymättömän rikkaana ja mahdollisuuksien aareittana. Tämä sama asetelma pätee myös talouteen. Vaikka tilastollisesti ja pelkkiä kokonaisuuksia ajatellen näyttää siltä, että juuri raaka-aineiden riittämättömyys on niukkuutta ihmisen kannalta, tällä riittämättömyydellä ei olisi mitään merkitystä, jollei ihmisen elämän rajallisuus tekisi välttämättömäksi ajatella, että yhden elämän aikana on hallittava ja koettava koko se alue, jonka nämä kokemuksen raaka-aineet osoittavat. Luonnon rikkaudet ovat meille eräänlaista jatkuvaa kokemuksen mahdollistajaa, jota oma kuolemamme ei kosketa; luonto jää elämään kuolemamme jälkeenkin. Luonnon jat-

kuvuus ja rikkaus loukkaa ja pilkkaa pysyvällä tavalla ihmisen elämän rajallisuutta.

Tästä loukkaamisesta on seurauksena pyrkimys hallita näitä raaka-aineita: jos ihminen hallitsee (oman tulkintansa mukaan) sellaista, mikä on ainakin jossain mielessä pysyvää ja ulottuu yli ihmisen eliniän, hänellä on jossain mielessä valta kuoleman yli. Tästä ajatuskulusta seuraa, että ajatus jatkuvasta taloudellisesta kasvusta ja raaka-aineiden kuluttamisesta yhdessä muodostavat manipulatiivisella tavalla keinon ylittää ja jatkaa voittoa yksilön rajallisuuden yli. Ihminen ja hänen älylliset kykynsä alkavat näin näyttää ehtymättömiltä, koska ne "hallitsevat" luonnon niukkaa taloutta.

Ranskalainen sosiologi Philippe Aries (*Lapsuuden historia, Kuoleman historia*) on pyrkinyt osoittamaan, kuinka taloudellisen ajattelutavan kehitys ja suhtautuminen ihmisen kuolevaisuuteen ovat kulkeneet käsi kädessä länsimaisessa sivistyshistoriassa keskiajalta lähtien. Vertailukohтия Ariesin esimerkeille on helppo löytää esimerkiksi Claude Levi-Straussin kuvauksista sellaisten heimojen "villistä ajattelusta", joiden elämää taloudellinen kasvu ja kulutus eivät ole määränneet. Näitä esimerkkejä tarkastellen on mahdollista nähdä, että kulttuurin suhde ihmisen kuolemaan sekä määrää että tukee suhtautumista luonnon käyttöön ja siten myös luonnon määrittelemiseen. Kulttuureissa, kuten omassamme, joissa kuolema on jo uskonnollisestikin määriteltynä "kauhistus" ja yleinen pelon ja epävarmuuden esine, taloudellinen kasvu ja luonnon määritteleminen raaka-aineeksi ja sellaisenaan niukaksi on taloudellisen ajattelun keskeinen piirre. Esiteoreettisissa kulttuureissa, joissa kuolema on ihmisen kohdalla ymmärretty luonnon kiertokulun määräämänä tapahtumana, kiinnostus taloudelliseen kasvuun ja konsumismiin ei näyttele yleensä mitään osaa.

Onkin oletettavaa, että länsimaisen ajattelutavan levittäminen esimerkiksi Afrikassa ei toteudu vain kristinuskon ja ekonomististen oppien levittämällä, vaan muuttamalla radikaalisti afrikkalaisten perinteisesti "luonnollista" suhtautumista kuolemaan. Kapitalistisen perinteen mukaisesti on afrikkalaisessa kaupassa pyritty luomaan eurooppalaista mallia tuomalla markkinoille sellaisia artikkeleita, joilla ei ole mitään kaupallista funktiota, mutta joita Afrikassa ei valmisteta tai tarvita. On aina selvää, että kun ylellisyystuotteita suunnataan joillekin markkinoille, niillä on vain tämä – "larger than life, or longer" – merkitys: ne ovat niukkuuden emblemejä, malleja ja kuvia siitä, millaiseksi kauppa – ja talous – olisi ymmärrettävä. Kun suhtautuminen kuolemaan on saatu muuttamaan ja ylellisyystavarat tuotettu markkinoille, ei enää pitäisi olla mitään vaikeuksia saada voimaan myös koko muu länsimainen ajattelutapa:

- (i) että sitä, mitä halutaan, on liian vähän kaikille,
- (ii) että sitä on syytä haluta, mitä kaikki eivät voi saada, ja
- (iii) että halutaan mitä tahansa, sitä ei riitä kaikille.

Tämä viimeinen kohta, jota voisi kutsua "psykologiseksi johtopäätökseksi" (sillä looginen se ei todellakaan ole), on johtanut kaikkein tärkeimpiin ongelmiin. Se ei ole oikea johtopäätös, mutta koska näyttää, että se on analoginen edellisen ajattelutavan mukaan, sitä on vaikea asettaa kyseenalaiseksi. Käytännössä se tarkoittaa, että vedestä ja ruoasta on myös oltava pulaa samalla tavalla kuin Bourgnen valkoviineistä, Armanin vaatteista tai DVD-soittimista.

Mitä ovat markkinat?

Ekonomismiin kuuluu, että elämän ohella on olemassa markkinat, joilla on oma lainalaisuutensa, jonka tuntemiseksi tarvitaan teorioita ja tiedekokonaisuutta, jonka muodostavat kansantaloustiede, yrityksen taloustiede ja rahoitusta koskevat teoreettiset käsitykset. Nämä yhdessä eräiden triviaalien historiallisten (satunnaisten) tapahtumien kanssa antavat mahdollisuuden ymmärtää, mitä tarkoittavat "markkinat".

Markkinat edellyttävät, että mahdollisimman suuri määrä elämään kuuluvista tarpeista ja hyödykkeistä saatetaan yhtenäistävän arvotuksen piiriin. Tämä tarkoittaa, että on olemassa tapa, jolla mikä tahansa ilmiö tai asia voidaan hinnoitella suhteessa toisiin ja tällä tavoin saattaa osaksi markkinoita. Markkinoilla itsellään ei ole selkeää määritelmää, koska kyse on tästä tekniikasta: miten ottaa jokin jonakin, jona se voidaan arvioida suhteessa mihin tahansa. Kaikkiin tavanomaisempiin arviointitapoihin nähden tämä ottamisen tapa on yhtä radikaalisti erilainen kuin filosofisen tutkimuksen suhde erityistieteelliseen: filosofisessa on kyse jonkin ottaminen tarkasteltavaksi jonakin ja tämän ongelmallistaminen (ein etwas als etwas). Markkinat ottavat yhtäläillä esineitä, olioita, tapahtumia, ideoita ja kuvitelmiä ja asettavat ne suhteeseen minkä tahansa muun kanssa, jotta nämä asettuvat markkinoille. Tämä määrittelemätön "suhteeseen minkä tahansa kanssa" muistuttaa filosofista tapaa, mutta ekonomismissa ei ole kyse merkitysyhteyden avoimeksi jättämisestä tulevaa tunnistamista varten vaan tietoisesta pyrkimyksestä jättää etsimättä merkitysyhteyttä, jotta mikä tahansa yhteys voisi päteä.

Tällä ajatuksella on paljon seurauksia. Jos markkinat ovat tämä avoin, asettumaton merkitysyhteys mille tahansa, on mahdollista, että mikään ei esiinny markkinoilla tunnistettavana. Tunnistettavuudella on merkitystä arvioimisen kannalta: jos meillä ei ole tilaisuutta tunnistaa jotakin, me emme pysty arvioimaan sitä. Markkinat voivat muuttaa jonkin hetkessä, kun sen jonkin merkitysyhteys muuttuu tai tulee muutetuksi. Tämä vaihtelu estää kiinnittämästä mitään kriteeriä siihen, minkä markkinoista on kulloinkin kyse ja jokaiselle ihmiselle jää välttämättä epäselväksi, kuinka nähdä asia. Niinpä markkinoiden tuote on milloin hyvä, milloin paha, riippuen siitä, missä merkitysyhteydessä markkinat sen antavat. Tämä on todellinen voitto essentialismista.

Markkinat merkitysyhteyden muuttajina voivat toisaalta tuottaa omaisuuksia ja viedä niitä, mutta ennen kaikkea ne tekevät mahdolltomaksi tunnistaa olioita ja tapahtumia maailman osana ja arvioida niiden merkitystä. Tämä välttämättä heikentää muutenkin kykyämme arvioida suhdettamme maailmaan ja olioita, joissa tätä arviota tehdään. Mitä laajemmin elämisaailman ilmiöitä otetaan markkinoiden osaksi, sitä vähemmän jää sellaista, mitä voi arvioida moraalisisessa mielessä.

Onko taloudellisia arvoja?

Taloudelliset arvot rakentuvat niukkuuden periaatteen ja markkinoiden kautta. Elämisaailman tarkasteleminen tällä tavoin on varsin vakuuttavaa: niukkuuden periaate ekonomistisessa mielessä näyttäyty vakuuttavana ja kriittisenä tapana, lähinnä näin on sen vuoksi, että niukkuuden periaate antaa mahdollisuuden määrällistää ne oliot ja ilmiöt, jotka muuten vaikuttavat vaikeasti

hahmotettavilta. Toisaalta niukkuuden periaate asettaa markkinoiden kautta tarkasteltaviksi myös monia ilmiöitä ja olioita, joiden merkitys ihmiselle on virtuaalinen: epätoollisia, elämismaailmassa muuten esiintymättömiä, puhtaista artefakteja, joilla ei ole mitään muuta merkitystä kuin toimia hämärtämässä meille tutumpien, kokemuksen tunnistettavien ilmiöiden tunnistamista.

Taloudelliset arvot rakentuvat tässä sekavassa kontekstissa. Rakentumisen perustana vaikuttavat elämismaailman merkitystä luovat tekijät (luonto, maa, meri, ilma, maisema), kehollista todellistumista ilmaisevat tarpeet (nälkä, jano, tyydytys yleensä) sekä nautintaoikeuteen ja työhön liittyvät arvot. Näiden todellista merkitystä ei ole syytä epäillä. Mutta taloudelliset arvot eivät muodostu näistä vaan näiden ohessa. Me tunnemme tämän arvoajat- telun näiden elämismaailman perustavien ilmiöiden kautta mutta emme tapaa, jolla muut ilmiöt asettuvat näiden oheen ja saavat vastaavanlaisen arvon. Kuitenkin tämä oheen-asettuminen on meille tärkeää, koska niukkuuden periaatteen opettamina ja markkinoiden voimalla olemme oppineet ajattelemaan, että kaikki on asetettavissa saman arvoasteikon mukaan.

Taloudelliset arvot havainnollistetaan käyttämällä elämismaailmasta peräisin olevaa ja kokemuksen sekä uskomusjärjestelmien tukemaa arvottamistatapaa. Tämä perustuu hyvin perustaviin kokemuksiin ja niitä tukeviin uskomuksiin: elämän ja kuoleman eroon, voiman ja sairau- den kokemuksiin, oivalluksiin elämisen onnistumisen rajoista ja välttämättömistä ehdoista. Kun näihin alkaa liit- tyä muita, kokemukselle vieraampia ehtoja (esimerkiksi niukkuuden periaate ja ajatus markkinoista), koettu ja uskomusjärjestelmissä siirretty arvottamistapa pätee mut- ta sen perusta hämärtyy. Taloudelliset arvot rakentuvat kuten koetut perusasiat mutta vailla selvää suhdetta jo- honkin koettuun.

Taloudellisten arvojen hyvinkin voimakas vakuuttavuus näkyy esimerkiksi suhteessa maan (omistus- ja vaihto-)ar- voon: taustalla on koettu välttämättömyys maan merkityk- sestä ruoan antajana ja luonnon jakamattomuuden koke- mus. Kun osa tätä koettua tulee omistetuksi, perustavan kokemuksen merkitys siirtyy uuteen (omistamisen) kon- tekstiin, joka ei kuitenkaan enää noudata samaa (myyt- tisuontoista) vakuuttavuutta. Mutta eroa on vaikea tehdä ja niinpä maan omistusoikeudesta puhutaan ikäänkuin se olisi myyttiluontoinen ja perustava. Esimerkiksi Pohjois- Amerikan alkuasukkaat ovat havainnollistaneet hyvin tä- män aselman: eurooppalaiset seikkailijat ottivat heiltä maan ja ovat nyt yli 300 vuotta myöhemmin pyrkineet kor- vaamaan tämän antamalla jokaiselle yksittäiselle alku- asukasperhelle omistukseen osan maata. Alkuasukkaat ovat kuitenkin selvästi ilmoittaneet, etteivät he halua omistaa maata vaan suojella sitä (eurooppalaisten seikkai- lijoiden tuholta). Tämä argumentointi on johtanut siihen, että vallassa olevat ovat pitäneet alkuasukkaita suurina lapsina, koska nämä eivät ymmärrä taloudellisia arvoja.

Kaupallisen koulutuksen ongelma

Taloudellisten arvojen aikaansaama arvoekaannus vai- kuttaa meissä kaikissa: meidän on selvästi vaikea erottaa toisistaan koetun elämismaailman antamia ja vakuutta- mia arvoja niistä, joita manipulatiivisesti annetaan näistä riippumattomasti perustellen. Niukkuuden periaate aset- taa jokaiselle ilmiölle rajan, jonka vuoksi se joko on arvo- kas tai ei ole. Markkinat uudelleen asettavat näitä rajoja

sen mukaan, mitä kulloinkin on tarpeellista lisätä tai vä- hentää. Tämä mekanismi on ihmisen vetämä, manipu- loima ja useassa tapauksessa tarkoituksellisesti harhaan- johtava.

Viime laman aikana keskusteltiin jonkin verran ”mark- kinavoimista” ja niiden ”pahuudesta”. Tämä keskustelu oli Paholaisen etsimistä, yhtä huonoin seurauksin kuin aiem- minkin. Paholainen on rakennettu sisään ekonomismiin ja sen vaikutus on yhteisestä sopimuksesta kiinni. Tosin tämä ei ole sellainen yhteinen sopimus, jonka voisi purkaa: sopimus on solmittu – kuten Rousseau ehkä sanoisi – sil- loin, kun ensimmäinen ihminen otti osan yhteisestä ja sa- noi, että se on hänen. Tästä on pitkä aika ja ihmisyyhteis- öistä useimmat ovat liian kauan eläneet tämä Paholainen mukanaan.

Ekonomismin kohdalla on kuitenkin mahdollisuuksia. Koska on kyse sopimuksesta eikä välttämättömästä ehdos- ta tai koetusta maailmasta, koulutus, tottumusten julki- seksi tekeminen ja uudenlaisesta näkökulmasta palkitsem- inen voivat luoda tilanteen, jossa ekonomismin ideologia- luonne ainakin osittain tulee puretuksi. Kaupallinen kou- lutus on eräs mahdollinen paikka tämän aloittamiseen. Kaupallinen koulutus on myös motivoiva paikka uudelle ajatustavalla, koska on osoitettavissa, kuinka kaupallinen koulutus siirtää varsin outoja uskomusperinteitä sukupol- velta toiselle (ekonomismi metafysiikkana). Nämä perin- teet eivät ole suotuisia itse ekonomialle, koska ne ovat pe- räisin maailmasta, jota ei enää ole. Uutta tapaa ajatella on odotettu jo kauan ja sillä on ollut joitain airueitakin: henkilöstöhallinnossa, palvelukulttuureissa, sijoitusmark- kinoilla ja ns. ekologisessa kasvussa on parinkymmenen vuoden ajan osoitettu, kuinka selkiyttämällä toimien arvo- perustaa ja erottamalla toisistaan elämismaailman anta- mat välttämättömyydet ja ekonominen manipulointi saa- daan myös talouden kannalta ennustettavampi, riskittö- mampi ja ekonomistien kannalta siedettävämpi tulevai- suus.²

Tämä ei kuitenkaan ole mikään ”tiedostamistehtävä”. Koulutuksen mahdollinen tehtävä on ottaa todesta arvo- kysymys.

Stickersin luettelemat tekijät – niukkuuden periaate, markkinoiden käsite ja taloudelliset arvot – ovat arvomani- pulatiivisia ja niiden luonne ekonomisessa tiedossa ja tai- dossa on otettava esille merkityksen mukaan, joka niillä käytännössä on: at its face-value. Näiden manipulatiivis- ten tekijöiden suhde elämismaailman välttämättömiin eh- toihin on esitettävä sellaisessa muodossa, jossa kuka ta- hansa taloutta opiskeleva pystyy tunnistamaan manipula- tiivisuuden ja erottamaan sen niistä ilmiöistä, joista elämismaailma laajemmin muodostuu ja joissa perimmil- tään on myös taloudellisen ajattelun merkityksen antaja.

Viitteet

1. Journal of the British Society for Phenomenology, Vol.16 No 2, May 1985.
2. Esimerkiksi Edgar Stein omalla tavallaan organisaatio- teorioiden kritiikillä ja Schumacher aloittamallaan ”Pieni on kaunista” -keskustelulla.